

دیپلماسی آبی ایران از غرب تا شرق و از شمال تا جنوب کشور

فصل مجید فکری | یکی از مباحثی که در فضای مسائل بین‌المللی از آن به عنوان بحران آینده در روابط بین کشورها نام برده می‌شود، بحث بحران آب یا جنگ آب است. با توجه به این که کشور ما ایران نیز در مورد رودخانه‌های مرزی و حقایق این رودخانه‌ها به طور نمونه در شرق کشور هریرود و هیرمند و در غرب کشور ارس و اروندرود، به صورت بالقوه و بالفعل اختلاف نظرهایی را با همسایگان دارد، این مسئله از اهمیت زیادی برخوردار می‌شود، از این رو نقش دستگاه دیپلماسی، تاثیر آب در مباحث استراتژیک و سیاست‌های راهبردی کشورها و نگاه مسئولان کشور به این مسئله را مورد بررسی قرار داده‌ایم. علاوه بر این با توجه به پرننگ شدن بحث واردات آب از کشورهای هم‌اندک تاجیکستان، این موضوع را با توجه شرایط خاص منطقه آسیای مرکزی مورد بحث قرار دادیم.

جای خالی دیپلماسی در بحران آب

می‌آورد، در حقوق بین‌الملل کاری صورت نگرفته است.

■ نگاه مسئولان به دیپلماسی آب؛ برخورد موردی نه جامع

این کارشناس در پاسخ به این سوال که نگاه مسئولان کشورمان را به این مقوله چگونه ارزیابی می‌کنید، گفت: «مسئولان ما در این قضیه به صورت موردی برخورد کرده‌اند یعنی یک تصمیم کلی برای مجموع مسائلی که ما در زمینه آب رودخانه‌های مرزی داریم، گرفته نشده است. آن‌ها باید پیشنهادهایی را درباره چگونگی تقسیم آب‌های رودخانه‌ای به سازمان‌ها و مجامع بین‌المللی از جمله سازمان ملل ارائه کنند.»

وی با ذکر نمونه‌هایی درباره اهمیت این موضوع سخن می‌گوید: «بد نیست بدانید که جنگ تحمیلی از سوی عراق به بهانه رودخانه اروندرود آغاز شد؛ موضوع رودخانه هیرمند نیز از رژیم گذشته باقی مانده و بعد از آن سدهایی از سوی افغانستان در مسیر این رودخانه احداث شده است. این مورد نیز از موارد حادی است که به طور جداگانه پی گیری شده است.»

قنادباشی در ادامه صحبت‌هایش به

آن چه مسلم است اگر تاکنون دیپلماسی مناسبی در بخش آب کشور وجود داشت اکنون وارد مرحله بحرانی نمی‌شدیم. کارشناسان و برخی مسئولان نیز بر این امر تاکید دارند.

کما این که جعفر قنادباشی، کارشناس مسائل امور بین‌الملل در گفت‌وگو با ما در این باره اظهار داشت: «در حال حاضر با توجه به تغییرات اقلیمی و آب و هوایی که در جهان به وجود آمده، به خصوص در خاورمیانه و شمال آفریقا، متأسفانه حقوق بین‌الملل در این زمینه بسیار عقب مانده و کار جدی در این راستا نکرده است.

البته درباره آب دریاها، آب‌های ساحلی یا محدوده‌های آن که آب آزاد نامیده می‌شود، قوانین قوی و مهمی را وضع کرده‌اند. وی می‌افزاید: «اما در قضیه رودخانه و بحث این که یک رودخانه سال‌های سال سبب ساخت شهرها و احداث تأسیسات انسانی شده، با احداث سدها و موانعی که سر راه رودخانه ایجاد می‌شود و تغییرات اقلیمی که به وجود

هیرمند مصداق ضعف دیپلماسی آب

محمد ملازهی،

کارشناس امور بین‌الملل نیز در این باره اذعان می‌کند: «حقیقت این است که در حال حاضر مسئله آب سالم

یک مسئله اساسی است به خصوص برای کشورهایی که در مناطق خشک کره زمین قرار دارند. به عنوان مثال مهم‌ترین رودخانه‌هایی که در حال حاضر در منطقه شبه قاره هند وجود دارد، رودخانه‌های گنگ و سند است. هر دو از کوه‌های هیمالیا سرچشمه می‌گیرند که در هند واقع شده است و حیات بنگلادش به رودخانه گنگ وابسته است و حیات پاکستان به سند. این کارشناس تاکید می‌کند: «بنابر این سوال‌هایی مطرح شده که راه حل این مسئله چیست؟ تا کشورها با بحران آب روبه‌رو نشوند و هر کشوری از حق آب محض در هر شرایطی برخوردار باشد. برای مثال در مورد آب رودخانه هیرمند قراردادی امضا شد که در آن ۶ مترمکعب آب در ثانیه سهم ایران شد و هر دو کشور این را رسماً پذیرفتند البته این قرارداد به دلایل مختلفی ناقص اجرا شده است.

■ بی‌سیاستی آبی

ملازهی در پاسخ به این سوال که نگاه مسئولان کشور ما به این مقوله را چگونه ارزیابی می‌کنید گفت: «اگر واقع بین باشیم در بین مسئولان ما سیاست روشن دقیق و کارشناسی شده‌ای در این باره وجود ندارد چه در ارتباط با کشورهای همسایه و چه در ارتباط با آب‌های داخل کشور. متأسفانه در کشور به صورت کارشناسی شده سدسازی انجام نشده است برای مثال در منطقه آذربایجان و کردستان برای مشروب کردن شهرها ۳۰ سد ساخته شده است اما آب دریاچه ارومیه حتی دارد یا خیر. بحث این است حق آب برای ارومیه در نظر گرفته شده یا خیر.» وی تاکید کرد: «هنوز تکلیف برخی از رودخانه‌هایی که با عراق مشترک هستیم روشن نیست.»

■ هیرمند مصداق ضعف دیپلماسی آب

این کارشناس درباره نقش دستگاه دیپلماسی در این حوزه نیز تصریح می‌کند: «نقش دستگاه دیپلماسی از اهمیت زیادی برخوردار است، برای مثال ایران در مقابل با مسئله هیرمند ضعیف عمل کرده است. دستگاه دیپلماسی ما موفق نشد که افغان‌ها را متقاعد کند که به تعهد خود عمل کنند. افغان‌ها

هر موقع که باران بیاید سدرایاز می‌کنند و سیلاب ایجاد می‌کنند و خسارت زیادی به بار می‌آورد و هرگاه هم که کم آبی است، سد را می‌بندد و منطقه سیستان و بلوچستان را با بحران مواجه می‌کنند.»

■ ساخت سد توسط آمریکایی‌ها و شروع مشکلات

ملازهی با بیان این که که ایران اهرم‌های جدی برای متقاعد کردن افغانستان در اختیار دارد از جمله این که ایران نزدیک به ۵۰۰ میلیون دلار برای بازسازی افغانستان به سازمان ملل تعهد داد بنابر این چرا مقامات ایرانی اجرای این تعهد را منوط به اجرای تعهد افغان‌ها درباره رودخانه هیرمند نکرده‌اند، می‌افزاید: «واقعیت این است که در گذشته مشکلات رودخانه هیرمند وجود نداشت چرا که مردم بالادست هیرمند نوعی سدسازی‌های بومی تحت عنوان «سدگری» درخت‌های «گز» که در آن مناطق زیاد است را در مسیر هیرمند قرار می‌دادند و هر کس به میزان نیازش برداشت می‌کرد بقیه آب به پایین دست می‌آمد، مشکل وقتی به وجود آمد که آمریکایی‌ها سد کمال‌خان را در زمان حکومت داوودخان بر روی هیرمند ساختند و هم چنین اخیراً برای تأمین طرح‌های کشاورزی در این مناطق جلوی آب هیرمند را بدون توجه به حق آب ایران می‌گیرند.»